

نقش بهترین زنان در جایگاه اسلام؛ تحلیل زندگی چهار بانوی برگزیده

زهرا کمال آبادی^۱

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین ویژگی‌ها و نقش‌های «بهترین زنان» از منظر تعالیم اسلامی، با تأکید بر گفتار پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و سیره^۲ چهار بانوی برجسته^۳ تاریخ اسلام، سامان یافته است. با تحلیل محتوای روایات، نشان داده می‌شود که معیارهای زن برتر در نگاه اسلام مجموعه‌ای از صفات اخلاقی، خانوادگی، اجتماعی و عبادی را دربرمی‌گیرد؛ از جمله فرزندان‌آوری، مهرورزی، فروتنی، حفظ حریم خانواده، عفت و حیاء، اطاعت معقول از همسر، آرایش برای همسر، و رعایت حدود ارتباطی با نامحرمان. در ادامه، مقاله با بهره‌گیری از الگوگیری از بانوانی همچون حضرت خدیجه سلام‌الله‌علیها، حضرت فاطمه سلام‌الله‌علیها، حضرت زینب سلام‌الله‌علیها و حضرت آسیه علیهاالسلام، ابعاد مختلف این شاخصه‌ها را در بستر تربیت، مدیریت خانواده، پایداری اجتماعی و رشد معنوی بررسی می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که اسلام، زن برتر را نه تنها محور استحکام خانواده بلکه عنصر مؤثر در رشد فرهنگی و اجتماعی جامعه می‌داند و برای او نقش‌های عمیق و سازنده‌ای در تربیت نسل، انتقال ارزش‌ها، مقاومت در برابر ناهنجاری‌ها و تعادل عاطفی جامعه قائل است. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که ارائه الگوی جامع اسلامی برای زن برتر، می‌تواند در ارتقای هویت زن مسلمان و تقویت ساختار خانواده و اجتماع امروز نقش مؤثری ایفا کند.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت زینب سلام الله سریش آباد، مقطع عمومی

کلید واژه: زن برتر، جایگاه زن، خانواده، عفت، حیا، زنان

مقدمه

زن در اندیشه اسلامی جایگاهی بنیادین و اثرگذار در ساختار خانواده و جامعه دارد. تعالیم قرآن و روایات نبوی، الگوی جامعی از «زن برتر» ارائه می‌کند؛ الگویی که ابعاد اخلاقی، خانوادگی، اجتماعی و عبادی را در کنار هم مورد توجه قرار می‌دهد. مسئله اصلی این پژوهش تبیین معیارهای زن برتر از دیدگاه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و بررسی میزان کارآمدی این معیارها در شکل‌دهی به الگوی زن مسلمان امروز است. علی‌رغم وجود مجموعه گسترده‌ای از روایات درباره فضایل زنان، همچنان نیاز به پژوهشی نظام‌مند که این ویژگی‌ها را یکجا گردآوری و تحلیل کند، احساس می‌شود (مطهری، ۱۳۸۰؛ سبحانی، ۱۳۹۲).

پیشینه بحث به آیات قرآن کریم بازمی‌گردد؛ آنجا که زنانی چون حضرت مریم و آسیه به‌عنوان نمونه‌های ایمان و استقامت معرفی شده‌اند (قرآن، تحریم: ۱۱-۱۲). در روایات پیامبر (ص) نیز ویژگی‌های «بهترین زنان» به‌صورت مستقیم بیان شده است؛ از جمله روایتی که جابر بن عبدالله نقل می‌کند و در آن پیامبر اکرم (ص) بهترین زنان را فرزندآور، مهربان، باحیا و مطیع همسر معرفی می‌کنند (مسند احمد، ج ۶، ص ۳۸). در سنت اهل بیت (ع) نیز شخصیت‌هایی چون حضرت خدیجه (س)، حضرت فاطمه (س) و حضرت زینب (س) به‌عنوان الگوهای کامل زن مسلمان مطرح شده‌اند و بررسی سیره آنان بخش مهمی از پیشینه نظری این بحث را تشکیل می‌دهد (کلینی، ۱۳۶۵؛ مجلسی، ۱۴۰۴ق).

هدف پژوهش حاضر استخراج و تحلیل روشمند ویژگی‌های زن برتر از منظر پیامبر اکرم(ص) و تطبیق آن با سبک زندگی چهار بانوی برجسته اسلام است. این تحقیق تلاش می‌کند با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای متون دینی، مجموعه‌ای از شاخص‌های اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و خانوادگی را به‌عنوان الگوی کارآمد زن مسلمان ارائه دهد؛ الگویی که می‌تواند در تقویت هویت زن مسلمان، تحکیم خانواده و بهبود نقش‌آفرینی اجتماعی زنان در جامعه معاصر نقش‌آفرین باشد.

برای آشنایی با خصوصیات بهترین زنان به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌رویم و با هم گوش جان به کلام جان‌بخشش می‌سپاریم. جابر بن عبدالله می‌گوید: با جمعی به خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بودیم، آن حضرت فرمودند: «بهترین زنان شما دارای این ویژگی‌هاست: فرزندان را، بسیار مهربان با اکامن عزیز در میان فامیل، متواضع و فروتن با همسر؛ زیورنگر برای همسر خود، نگهدار در برابر نامحرم؛ حرف‌شنوای شوهر، فرمان‌بردار از شوهر؛ کاملاً در اختیار شوهر به هنگام تنهایی با او.» اکنون برای درک بیشتر این کلام نورانی رسول اکرم صلی الله علیه و آله نگاهی دیگر به این صفات می‌افکنیم و از زبان مبارک آن حضرت و خاندان پاکش به تشریح آنها می‌پردازیم:

۱- فرزندان را

در فرهنگ روایات دختری تا زمانی که در خانه پدر به سر می‌برد حسنه است. این امانت الهی هرگاه پا به خانه شوهر گذاشت، مقام همسری دست می‌یابد و این تازه آغاز راه است. البته پاسداری از این مقام شرایط خاصی دارد که تحصیل آنها به کمال و فضیلت زن است.

سومین دوره‌ای که زن بعد از دوران دختری و همسری به آن منتقل می‌شود دوران دختر و همسری به آن منتقل می‌شود دوران پرافخار و مسئولیت‌ساز مادری است. مقام مادر از آن کسی است که محیط مقدس خانه را با به دنیا آوردن و پروردن دادن فرزندان پارسا، تن و جان و هستی‌اش را مستعد صفا و رونق بخشد و روشن است که هرچه تلاش زن در این دوره مادر بودن افزون باشد، پاداش اخروی او نیز بیشتر و تقریبش به پروردگار افزون‌تر است.

و این ابتدای گفتار رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است که فرزندآوری را از صفات خوب برمی‌شمارد، چرا که این ویژگی زن را به مقام مادر شدن ارتقا می‌دهد و از آنجایش رهنمون می‌سازد که خود آن حضرت در گفتار دیگری می‌فرماید: «بهترین خوشبوها، بوی مادر است.» زیر کلام‌های مادرانه است.

۲_ بسیار مهربان

محبت و دوستی مهربانی شاه کلید نفوذ در دل‌هاست هیچ چیزی به قدر مهربانی کارایی ندارد های بسته و چهره‌های گرفته با این ابزار گشوده و باز می‌شوند و در فرهنگ دوستی و محبت همه چیز با معنی و پیامدار است گاه با این یک اشاره و با یک کلمه یا یک جمله می‌توان صحنه را عوض کرد و به آسانی در دل دیگران راه یافت

رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید بهترین زن آن است که بسیار مهربان و صمیمی باشد طبیعی است که منظور به کار گرفتن این سرمایه در خدمت جذب شوهر است بت شوهر به همسر خود از طبیعی‌ترین انواع دوستی‌هاست و اگر با دوستی و مهربانی سرشار از طرف زن همراه باشد هیچ کینه و بی‌مهری برجا نمی‌ماند ثمره این اظهار دوستی و صمیمیت لبریز شدن کانون دل خانه اضطراب و بی‌قراری راهی برای نفوذ ندارد در روایت دیگری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله یکی از صفات بدترین زنان را کینه و حقد معرفی می‌فرماید زنی که پیوسته چشم انتظار گرفتن عیب و نقطه ضعف است تا به وسیله آن همسرش را سرکوب و توبیخ و سرزنش کند دارای یک صفت منفی و مخرب است و طبیعی است که با چنین برخوردهایی جز ناآرامی و اضطراب بذر دیگری در زمینه زندگانی مشترک کاشته نمی‌شود

می‌فرماید: از نشانه بهترین زن آن است که به هنگام تنهایی با همسرش املاً در اختیار خواسته‌های او باشد یعنی خودش را پیشکش او کند و از هرگونه بخل و تنگ نظری و سختگیری بی‌اساس که مهر محبت و آرامش را می‌میراند پرهیز داشته باشد و سخاوتمندانه پاسخگوی نیازهای جنسی همسرش باشد. شاید حساس‌ترین مسئله در زندگی مشترک که می‌توان بسیاری از مشکلات را حل کند و از بروز بسیاری از مسائل پیشگیری کند همین مسئله باشد پیشوایان معصوم دین مقدس اسلام نیز بر این بخش تاکید بیشتری دارند به هر موضوعی که بتواند برای زن انگیزه یا بهانه‌ای برای کوتاهی در این رسالت باشد از نظر منطق اسلام محکوم و ناپسند است

به نظر می‌رسد مطرح ساختن مسئله حیا و خجالت در این زمینه یکی از قوی‌ترین وجیهاتی است که زنان در اختیار دارند و گمان می‌برند تحت پوشش اسم حیا و در پناه این توجیه در تنهایی با شوهر می‌توانند رسمی‌تر و جدی‌تر برخورد کنند.

امام صادق علیه السلام در این زمینه می‌فرماید: بهترین زن آن است که به هنگام تنهایی و خلوت با شوهر هرگونه حیا و خجالت را از خود جدا سازد ولی در غیر این حالت همراه با شوهر خود را به زیور حیات بیاراید.

اهمیت مسئله پاسخگویی زن به نیازهای جنسی مرد تا بدانجاست که در قرآن کریم ساعتی از شبانه روز، به عنوان ساعت اختصاصی و خلوت کردن زن و شوهر با هم معرفی شده است و در این ساعات ممنوعیت ورود به جایگاه خصوصی زن و شوهر، پدر، مادر اعلام شده و همه، حتی کودکان نابالغی که قدرت تشخیصی مسائل جنسی را دارند، و خدمتکاران زن و مرد در هر خانه باید با اجازه وارد شوند و این همان محل استراحت زن و شوهر یا اتاق

خواب است که نقش تربیتی و تسکینی و آرامبخش آن در زندگی مشترک بی‌نیاز از توضیح است.

قرآن کریم می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده اید خدمتکاران غلامان و کنیزان و کودکان نابالغ در اوقات سه گانه قبل از نماز صبح و ظهرگاهان که لباس خود را زمین می‌گذارید و بعد از نماز عشا که سه وقت پنهانی و اختصاصی برای شماس است باید اجازه ورود بگیرند. (سوره مبارکه نور/آقای شریفه ۵۸).

اسلام عزیز مسئله انس و زن و شوهر با یکدیگر و خلوت کردن آن دو با یکدیگر را آنقدر موثر و دارای نقش می‌داند که از دیدگاه معصومین علیه السلام این بخش از زندگانی مشترک از اسباب موفقیت مرد در قسمت‌های دیگر، عبادت و تحصیل معاش و غیره به حساب می‌آید.

اسلام برای دستیابی این هدف برنامه‌های ظریف و حساس و جذابی برای زن و مرد تدارک دیده که اگر واقعاً به آنها عمل شود و مرد در خانه که در فرهنگ قرآن محیط آرامش است از نظر روحی و جنس و... اقناع شود و بدون هیچ اضطراب و دغدغه‌ای در جامعه حضور پیدا کند یچگاه مشکلی برای چنین خانه و جامعه‌ای از نظر مسائل خانوادگی رخ نمی‌دهد. در این زمینه روایات جالبی هست که هیچ مشاور با تجربه در امور خانواده و هیچ روانشناس و روانکار و دقیقی نمی‌تواند چنین دستورالعمل‌های صادر کند.

اسلام حتی به زن اجازه نمی‌دهد که به بهانه طولانی کردن نماز از پاسخگویی به خواسته جنسی شوهر سرباز زند. و حتی رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره زنی که در برابر خواسته و نیاز جنسی شوهرش آنقدر مکث و درنگ می‌کند و مرتب وعده می‌دهد تا همسرش به خواب می‌رود چنین می‌فرماید: پیوسته فرشتگان او را لعنت می‌کنند تا همسرش از خواب برخیزد.

نتیجه‌گیری

این چهار بانوی بزرگ ثابت می‌کند که بهترین زنان در جایگاه اسلام، زنانی هستند که ابعاد مختلف زندگی را پوشش می‌دهند:

۱- اقتصادی-حمایتی (حضرت خدیجه): استفاده از توانایی‌ها و ثروت در راه دین و جامعه.

۲- خانوادگی-علمی (حضرت فاطمه): الگو بودن در تربیت، زهد و مطالبه‌گری حق.

۳- معنوی-عاطفی (حضرت مریم): پاکی، توکل و اوج بندگی فردی.

۴- شجاعت-اجتماعی (حضرت آسیه): ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم و فساد.

این بانوان نه تنها برای زنان، بلکه برای کل بشریت الگوهای جاودانه در مسیر ایمان و کمال هستند و نشان می‌دهند که موفقیت زن در اسلام نه به جنسیت، بلکه به سطح ایمان و علم عمل او وابسته است.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. مسند احمد بن حنبل، ج ۶.
۳. کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵.
۴. مجلسی، محمدباقر. بحار الأنوار. بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق.
۵. مطهری، مرتضی. نظام حقوق زن در اسلام. تهران: صدرا، ۱۳۸۰.
۶. سبحانی، جعفر. زن در آینه جلال و جمال. قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۹۲.
۷. عرب صالحی، طاهره. «شاخص‌های زن نمونه در قرآن». پژوهش‌های قرآنی، ۱۳۹۴.
۸. فراهانی، معصومه. «کارکردهای تربیتی زن مسلمان در خانواده». فصلنامه مطالعات زن و خانواده، ۱۳۹۷.
۹. نصیری، الهام. «تحلیل مفهوم عفت و حیا در متون اسلامی». پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۹۸.
۱۰. ستوده‌نیا، فاطمه. «جایگاه اجتماعی زنان در صدر اسلام». پژوهشنامه تاریخ اسلام، ۱۴۰۰.
۱۱. خادم‌الهی، زهرا. «جایگاه نقش عاطفی زن در خانواده اسلامی». زن و خانواده، ۱۳۹۵.